

EGYETLEN SZÁLRA, ÖNAZONOSAN

Kemény István: Állástalan táncos. Válogatott versek és válaszok Hegyi Katalin kérdéseire

2007-ben emlékezetes kreatívírás-konferenciát rendeztek a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen *Születik vagy csinálják?* címmel, melyen költők mesélték el, ők hogyan írnak verset. A konferencia előadásából – számos interjúval kiegészülve – kötet is született 2012-ben Lackfi János szerkesztésében. A kötetben helyet kapott Kemény István esszéisztikus előadássszövege is, *A költészet megkopasztása – lúdbőríg*. Kemény életművében ettől kezdve fontos szerep jut a motívumnak, 2017-es kötete is a *Lúdbőr* címet viseli. Az esszében a következő olvasható: „Én szeretek nagy verset olvasni, olyat, amitől lúdbőrös lesz a hátam [...] Számomra csak a versírás gyakorlata létezik, ennek magva pedig az ihlet. Módszere a kitarítás. Célja pedig a lúdbőr.” Ha figyelmen kívül hagynánk azt az egyáltalán nem figyelmen kívül hagyható tény, hogy az utóbbi évtizedekben kevés hasonlóan lebilincselő szöveg született a költőszerepről és a versírásról *A költészet megkopasztásánál*, akkor egyszerűen arra jutnánk, hogy Kemény István elbagatellizálta a kérdést, és a saját versírási módszere helyett „böszmeségekről” szólt csupán. Nyilván nem erről van szó. Az költő hatvanadik születésnapjára megjelent beszélgetőkönyv, az *Állástalan táncos* olvasásakor viszont többször is eszembe jutott *A költészet megkopasztásának* lúdbőr-motívuma. A kritika végén el is áruolom, hogy miért.

A megjelenés mellett a könyv születése is a költő hatvanadik születésnapjához kötődik. A *Parnasszus* tavaly tavaszi Kemény István-számába Hegyi Katalin készített nagyinterjút a szerzővel, olyannyira nagyot, hogy az *Állástalan táncos*ban olvasható szöveganyag több mint felét már a folyóiratbeli beszélgetésben is olvashattuk. A könyv lényegében *A néma H* kötetet megelőző versanyag tárgyalásával, illetve Kemény készülő, *Lovag Dulcinea* című verscsokrának (vagy verses regényének) részleteivel egészült ki. Ebben az értelemben unikális kiadványról van szó: már az is meglehetősen ritka, hogy költők könyvterjedelemben beszéljenek a saját verseikről, ám az, hogy a pályatörténet folytatásának előzeteseként az új költeményeket is közölgék, tényleg kivételes jelenség. A hasonló kiadványok közül Szabó Lőrinc *Vers és valósága* kétségtelesen etalonnak számít, azonban jellegét tekintve más vállalkozásról van szó: hiányzik belőle a beszélgetőtárs tekintete, illetve az első kiadásban bő 1600 oldalas könyv nem szelektál: az összes elérhető versről mond valamit Szabó Lőrinc (akkor is, ha félmondatnyi megjegyzése van csupán). Az *Állástalan táncos* más utat választ: kulcsversekre fűzi fel a költői pályát, miközben azt is megengedi az olvasónak, hogy mérlegre tegye Kemény István új verseit. Végére is – unikalitás ide vagy oda – alapvető kérdésre kínál szerény, ám határozott és izgalmas válaszokat a kötet, jelesül arra, hogy „mit akart mondani a költő?” A „hogyan készül a költészet?” kérdését tehát az élménytörténet oldaláról közelíti

Magvető Kiadó
Budapest, 2021
216 oldal, 3499 Ft

meg, míg a versek technikai, formai megalkotottságára kisebb hangsúly esik. Ez alól kivételt képeznek azok a szöveghelyek, melyekben Kemény István a kéziratos füzeteiből idéz. A szerző emlékei és naplőfeljegyzései mellett a könyv talán legkomolyabb forrásanyagául szolgáló füzetek jegyzeteit, befejezetlen verseit, néhol szövegváltozatait közli a szerző. A magam részéről nem hiányoltam a komolyabb verstani fejtegetéseket a kötetből, ám mégsem bírom megállni, hogy egy eszmefuttatás kapcsán ne pontosítsak: az *Élőbeszéd* leg-hosszabb versét, *A semmiesetet* a költő a Szepes–Szerdahelyi-féle *Verstan*ra hivatkozva rondóként határozza meg, holott egy még ritkább versformában, triolettben írta. Igaz, hogy egyes verstani tipológiákban a triolettet a rondó történeti variánsaként kezelik, és az 1981-es *Verstan* tényleg egy Weöres-triolettel példázza a rondót, *A semmieset*nek viszont pontosan az a formája, mint a trioletté. Apróság. Az *Állástalan táncos* remekül mutatja, hogy sokkal több olyan kiadványra volna szükség, mely betekintést enged egy-egy szépíró műhelyébe. Ez akkor is igaz, ha a kötetből – Kemény Ady-esszéjével szólva – „a fásult magyartanárok” kisebb valószínűséggel fognak stilisztikát tanítani, mint élménytörténetet.

Milyen is ez a történet? A szerzők által közösen kiválasztott versek keletkezési körülményei kötetről kötetre mutatják be a költői pálya haladását (a prózáról és az értekezésekről csak részlegesen esik szó), s így felrajzolják Kemény költészetének alakulástörténeti elbeszélését, ráadásul a tárgyalt verseket is újraközlük. Ennél fogva az életművel ismerkedő olvasók egy kereknek tűnő – de legalábbis előrefelé haladó – történettel (s a gondos válogatásnak hála: jobbnál jobb versekkel) találkoznak, a szakmabeliek pedig végre kielégítő lineáris elbeszélést olvashatnak a lírai pályáról. Az, hogy irodalomtörténeti szempontból mi a következménye, ha az első hosszabb, egyenes vonalú elbeszélést rögtön a szerzői önértelmezés nyújtja, a jövő kérdése. Nem arról van szó, hogy ne születtek volna kiváló munkák az utóbbi bő harmincöt évben (Kemény első kötetének megjelenése óta) az életműről: tematikus lapszámok, folyóiratbeli blokkok és tanulmánykötet is tárgyalják Kemény István írásművészetét. Sőt, két hosszabb egyszerezős munka is rendelkezésre áll: Kántás Balázs 2017-es *Élő-beszéd-mód* című kismonográfiája és jelen sorok írójának 2012-es doktori értekezése, e két szövegnél viszont az *Állástalan táncos* kétségtelenül közelebb áll az életmű reflexív, „nagy elbeszéléséhez”. A szerzői szempont elsőségét erősíti az a szerkesztői döntés is, hogy a verseket a vonatkozó kérdések és válaszok után olvashatjuk: tehát Kemény István – és kisebb súllyal Hegyi Katalin – értelmzői tekintete irányítja a költemények befogadását is. Számomra a kötet legfontosabb – s egyben legizgalmasabb – kihívása az volt, hogy a saját versértésemre ne telepedjen rá a szerzőpárosé, és hogy a keletkeztörténeti adalékok valóban adalékként működjenek.

A saját olvasásmód effajta látens védelme azért is jelentett kihívást, mert a verskommentárok valóban tartalmasak. A számos ismert információ mellett komoly meglepetéseket is tartogat az *Állástalan táncos*: a 34. oldalon például arról anekdotázik Kemény, hogy 1985-ben hogyan járt Wirth Imrével és Galántai Zoltánnal Juan Contreras Figueroa chilei vendégoktató kurzusára a bölcsészkaron. A nyelvi nehézségeket az akkor szintén az ELTE BTK-n másodéves magyar-bolíviai Eduardo Rózsa-Flores segítségével küzdötték le. A színészként, költőként és újságíróként is ismert kommunista forradalmár Rózsa-Flores saját nemzetközi zászlóalját vezetett a délszláv háborúban, komoly katonai tevékenységet végzett Bolíviában, és saját elmondása szerint részt vett az őszi beszéd kiszivároztatásában is. Tragikusan végződő, ám kalandos életútjának egy újabb epizódjáról értesülünk a beszélgetőkönyvből. Kemény munkásságának ismerői persze nem csak anekdotikus szinten olvashatnak újdonságokat. A kötet a költői életmű megközelítéséhez is kínál új szempontokat, s ez nem csupán Kemény érdeme, Hegyi Katalin ugyanis egyszerre jó kérdező, aki fontos szövegekre hivatkozik a recepcióból, és intuitív olvasó, aki olyannyira ráhangolódott Kemény gondolkodására, hogy néhol egyenesen tükrözi a szerző nyelvhasználatát: „Lehet, hogy tévedek” – fejezi be a kérdező a *Keresztény és közép* című versről szóló fejtegetéseit, miközben – szándékosan vagy szándékolatlanul – az életművet nyitó *Tudod, hogy tévedek* című vers első sorát

parafrazálja. Hegyi Katalin ráadásul bátran vállalja a felkészült, ugyanakkor zsigeri olvasó szerepét. A *méhész* című versről például a következőt írja: „Laikusként úgy képzelem, hogy az a sor lehetett meg a fejedben, hogy »*valami zümmögjön nekem*«. Nekem legalábbis a vers ismeretében ez a lágy ritmus, rigmus rögzült, s ezt ismételtetem, ha nyári napon méhek, darazsak keringenek körülöttem”. A válaszban aztán előkerül a kéziratok füzetek egyike, mely Kemény naplóival kiegészülve ezúttal is fontos forrásanyag. Bő negyven oldallal később a *Búcsúlevél* és a *Remény* között például a szerző számára is revelatív kapcsolat jön létre (124–125.): „(Napló: »*okt. 19. k. Befejeztem a két verset, és lehet, hogy egy harmadikat is (a mennyeik országát). Ki se mentem, esett, a versek szomorúak, de vannak, vannak, vannak!*« Így örültem három végtelenül szomorú versnek. Füzet: egyet lapozok, és a *Búcsúlevél* után ott a *Remény*. Most, tizenegy évvel később egyértelmű, hogy ez a folytatás. De akkor ez eszembe se jutott – nem is értem, miért. Pedig a napnál világosabb, hogy a *Búcsúlevél* megírása után mentem egyenesen a hegyre jóslatot kérni, hogy most mit csináljak.)”. A költői műhely és az életút megismeréséhez nagyban hozzájárulnak a füzetek és a napló, melyek előbb-utóbb – reményeim szerint – könyv formában is napvilágot fognak látni.

Kemény lírai munkásságát több további szempont is árnyalhatja a könyvben. Az esszéíróként is fontos szövegeket jegyző szerző az *Esti kérdés P. Gy-hez* című vers kapcsán rövid, ám az esszé ígérését rejtő eszme-futtatást végez Petriről; a *Célszerű romok* apropóján az íróniához való viszonyát gondolja újra a közéletiség kontextusában; az *Állástalan táncosnőről* szólva pedig arról beszél, hogy milyen tapasztalat megrendelésre verset írni (az alkalmi költeményeket egyébként is vékony, rejtett fonál köti össze a könyvben). Összességében viszont ugyanaz a karakter rajzolódik ki a sorok között, aki korábban is. A költői pálya alakulásának bemutatása mellett Kemény István továbbra is ugyanazt az ethoszt közvetíti, amivel pályája elején is fellépett: az elsődleges kontextusra és a történelmi szituációra mélyen koncentráló, egyszerű befelé és kifelé figyelő, kételyekkel teli, ugyanakkor tudatos, tájékozott és komoly szerző ismerős képét látjuk – egy önazonos szerzőt.

Az önazonos szerző most regényszerű versfolyamot ír, és a *Lovag Dulcinea* kötetvégen szereplő 24 darabja izgalmas anyagot ígér: remek bevezetést írt hozzá Kemény, a versek olvasásakor viszont – egyelőre – nem éreztem lúdbőrt. Pedig sokszor eszembe juttatta a fogalmat a beszélgetéskötet. Olyan Kemény-verseket olvastam újra (az *Egy nap életet*, az *eperfa lombját* vagy a *Fel és alá az érldligeti állomáson*), és olyan Kemény-verseket hiányolhattam (a *Feltételesen szabad asszociációkat* vagy a *Megcsalt úrhajóst*), amelyek bármikor képesek lúdbőrt okozni, és elérik a *költészet célját*. Legerősebben ott gondolkodtatott el a „lúdbőrzés”, ahol a szerzők megszakították a kronologikus elbeszélést. A 115–119. oldal között a pársoros versekről van szó, a *Célszerű romok* után és a *Búcsúlevél* előtt, avagy az *Élőbeszéd* és a *Királynál* köteteket kapcsolja össze (vagy választja szét) ez a pár oldal. Nem tudom, kell-e nagyobb jelentőséget tulajdonítani az elhelyezésnek, gyanítom, nem. Kemény István lelkes olvasójaként viszont számomra kimondottan fontos tapasztalat, hogy az *Élőbeszéd*ben talákoztam utoljára olyan Kemény-verssel, amitől tényleg lúdbőrös lett a hátam. Nagy verseket azóta is írt a szerző: a *Búcsúlevél*, a *John Anderson éneke* vagy a *Hipnoterápia* azok. Számomra viszont nem minden nagy vers hozza el a lúdbőr érzését, bár az is igaz, hogy a *Lovag Dulcinea* darabjainak olvasása után tényleg nagy reményekkel várom a könyvmegjelenést.

A Bartis Attilával közösen jegyzett *Amiről lehet* 2010-es beszélgetőkönyvének és az *Állástalan táncosnő* 2011-es gyűjteményes verskötetének erényeit kiválóan ötvözi az *Állástalan táncos*. Bár több bosszantó szerkesztési hanyagság is maradt a könyvben (a kurzíválási hibától kezdve a *Lovag Dulcinea* tartalomjegyzékbeli rossz számozásáig), a célját mindenképp eléri: alakulásában is egységes pályát tár az olvasók elé. „És bevallom, nekem is sokszor megfordult már a fejemben, hogy mindazt, amit valaha írtam [...] valahogy felfűzzem egyetlen szálla: egységes rendszerbe foglaljam a saját írott világomat” – írja Kemény István a verses regényt bevezető kommentárjában. Megítélésem szerint az életmű rendelkezik ezzel az egyetlen szállal, melynek immár az *Állástalan táncos* is szerves része.